

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

318

Polityka zrównoważonego i zasobooszczędnego gospodarowania

Redaktor naukowy

Andrzej Graczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Agata Wiszniewska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-339-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	11
-------------	----

Część 1. Reorientacja strategii zrównoważonego rozwoju

Małgorzata Gotowska, Mitsuo Shigenobu: Diagnosis actions for sustainable development – a comparative study	15
Ewa Jastrzębska, Paulina Legutko-Kobus: Reorientacja strategii zrównoważonego rozwoju – w stronę ekonomii społecznej i ekonomii daru	23
Joost Platje: A theoretical assessment of the EU's smart, sustainable and inclusive growth policy on resource use.....	37
Bożena Ryszawska: Koncepcja zielonej gospodarki jako odpowiedź na kryzys gospodarczy i środowiskowy	47
Bożydar Ziółkowski: Ewolucja idei zrównoważonego rozwoju	57
Andrzej Graczyk: Strategia Europa 2020 a rynkowa orientacja polityki ekologicznej	65
Małgorzata Śliczna: Charakterystyka ustawodawstwa i wybranych metod certyfikacji „zielonego budownictwa”.....	75
Adam Zawadzki: Outsourcing jako narzędzie zasobooszczędnego gospodarowania	84
Justyna Zabawa: Inwestycje w odnawialne źródła energii. Próba oceny wybranych przykładów i ich efektywności	95
Jerzy Mieszaniec, Romuald Ogrodnik: Zakres działalności innowacyjnej przynoszącej korzyści dla środowiska w przedsiębiorstwach górniczych .	105
Romuald Ogrodnik, Jerzy Mieszaniec: Górnictwo węgla kamiennego w kontekście zrównoważonego rozwoju	116
Agnieszka Ciechelska, Zbigniew Szkop: Instrumenty ekonomiczne w gospodarce odpadami komunalnymi na przykładzie uprawnień zbywalnych do składowania odpadów biodegradowalnych w Anglii	126

Część 2. Polityka ekologiczna i jej instrumenty

Elżbieta Broniewicz: Analiza efektywności kosztowej polityki ekologicznej – przegląd teorii i doświadczeń	139
Agnieszka Ciechelska: Poprawa wykorzystania instrumentów opłatowych w gospodarce odpadami - propozycje modyfikacji prawnych.....	147
Joanna Sikora: Jak zmniejszyć emisyjność gospodarki?.....	157

Agnieszka Lorek: Problemy i uwarunkowania gospodarki odpadami komunalnymi w województwie śląskim.....	168
Joanna Godlewska: Instrumenty wspierania lokalnej polityki energetycznej zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju.....	178
Małgorzata Karpińska-Karwowska: Kreatywność i przedsiębiorczość mieszkańców miasta i gminy Pisz w świetle badań	188
Krzysztof Posłuszny: Etykietowanie opon jako element programu zrównoważonej mobilności Unii Europejskiej.....	200
Bartosz Bartniczak: Udzielanie pomocy publicznej w kontekście zasad zrównoważonego rozwoju.....	210
Anna Dubel: Regionalne preferencje dotyczące dofinansowania przez Unię Europejską adaptacji do zmian klimatycznych na poziomie regionalnym na przykładzie zlewni Warty.....	220

Część 3. Zarządzanie w duchu zrównoważonego rozwoju

Radosław Dziuba: Możliwości wdrożeniowe założeń hotelu ekologicznego na przykładzie certyfikatu „Czysta Turystyka” w regionie łódzkim. Częściowe wyniki badań.....	231
Barbara Kryk: Polityka regionalna w kontekście wyzwania efektywnego wykorzystania zasobów	242
Agnieszka Panasiewicz: Zarządzanie ryzykiem środowiskowym jako narzędzie wspierania gospodarki bardziej przyjaznej środowisku	255
Ksymena Rosiek: Przedsiębiorstwo społeczne jako odpowiedź na wyzwania rozwoju zrównoważonego	264
Agnieszka Rzeńca: Kłastory energetyczne w Polsce – nowa forma współpracy w ochronie środowiska	275
Łukasz Szalata: Zarządzanie środowiskiem poprzez implementację modelu miasta niskowęglowego/niskoemisyjnego drogą do zrównoważonego rozwoju aglomeracji miejskich.....	286
Dorota Bargiel: Bariery we wdrażaniu idei społecznej odpowiedzialności biznesu w przedsiębiorstwie.....	294
Lidia Kłos: Ślad ekologiczny jako wskaźnik zrównoważonej konsumpcji i produkcji.....	303
Agnieszka Sobol: Ekoinnowacje w gospodarce komunalnej jako narzędzie realizacji polityki zrównoważonego rozwoju – na przykładzie miasta Bielsko-Biała ..	314

Część 4. Zrównoważona konsumpcja

Robert Karaszewski, Małgorzata Gotowska, Grzegorz Hoppe, Anna Jakubczak: Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw i konsumentów – studium przypadku	325
--	-----

Robert Karaszewski, Anna Jakubczak, Grzegorz Hoppe, Małgorzata Gotowska, Piotr Dudziński: Znaczenie społecznej odpowiedzialności konsumentów i biznesu w zrównoważonym rozwoju.....	334
Dariusz Kielczewski: Zasobooszczędne gospodarowanie a modele konsumpcji zrównoważonej	343
Monika Paradowska: Wybrane problemy kształtowania zrównoważonych zachowań konsumpcyjnych w transporcie indywidualnym	353
Irena Rumianowska: Ekokonsumpcja jako warunek efektywniejszego wykorzystania zasobów przyrodniczych a świadomość i zachowania konsumentów polskich.....	364
Sylwia Słupik: Uwarunkowania rozwoju zrównoważonej konsumpcji energii w Polsce	376

Summaries

Part 1. Reorientation of sustainable development strategy

Małgorzata Gotowska, Mitsuo Shigenobu: Działania diagnostyczne na rzecz zrównoważonego rozwoju – studium porównawcze: Japonia i Polska.....	22
Ewa Jastrzębska, Paulina Legutko-Kobus: Reorientation of strategies for sustainable development – towards a social economy and the gift economy ...	36
Joost Platje: Teoretyczna ocena inteligentnej, zrównoważonej i sprzyjającej społecznemu włączeniu polityki Unii Europejskiej korzystania z zasobów ..	45
Bożena Ryszawska: The concept of the green economy as an answer to the economic and environmental crisis	56
Bożydar Ziółkowski: Evolution of sustainable development idea.....	64
Andrzej Graczyk: Strategy Europe 2020 and the market orientation of ecological policy.....	74
Małgorzata Śliczna: Description of regulations and chosen certification's methods of green buildings.....	83
Adam Zawadzki: Outsourcing as a tool of resource-efficient use	94
Justyna Zabawa: Investments in renewable energy sources. An attempt to evaluate selected examples and their effectiveness	104
Jerzy Mieszaniec, Romuald Ogrodnik: The scope of innovation activity for the benefit of environment in mining enterprises	115
Romuald Ogrodnik, Jerzy Mieszaniec: Hard coal mining in the context of sustainable development.....	124
Agnieszka Ciechelska, Zbigniew Szkop: Economic instruments for municipal waste management – case study of the Landfill Allowance Trading Scheme in England	135

Part 2. Ecological policy and its tools

Elżbieta Broniewicz: Cost-effectiveness analysis of environmental policy – theory and practice overview.....	146
Agnieszka Ciechelska: Charge instruments using improvement in waste management – law adjustments proposals.....	156
Joanna Sikora: How to reduce the emission level of economy?	167
Agnieszka Lorek: Problems and conditions of municipal waste management in Silesian Voivodeship.....	177
Joanna Godlewska: Support instruments for local energy policy compatible with sustainable development principles	187
Małgorzata Karpińska-Karwowska: Creativity and entrepreneurship of citizens from town and community of Pisz in the light of analysis.....	198
Krzysztof Posłuszny: Labelling of tyres as a part of sustainable mobility policy in the European Union	209
Bartosz Bartniczak: Granting state aid in the context of sustainable development principles	219
Anna Dubel: Regional preferences concerning European Union subsidies to climate change adaptation at the regional level: case study of the Warta catchment.....	228

Part 3. Management in the spirit of sustainable development

Radosław Dziuba: Possibilities of implementation of ecology hotel assumptions on the example of ecological certification “Clean Tourism” in the region of Lodz. Partial research results	241
Barbara Kryk: Regional policy in the context of the challenge of effective use of resources	254
Agnieszka Panasiewicz: Environmental risk management as a tool of greener economy support.....	263
Ksymena Rosiek: Social enterprises as a response to the challenges of sustainable development.....	273
Agnieszka Rzeńca: Renewable energy clusters in Poland – a new form of cooperation in the area of environmental protection	284
Łukasz Szalata: Environmental management through the implementation of low-carbon city model as a way to sustainable urban development.....	293
Dorota Bargiel: Barriers in implementing the idea of Corporate Social Responsibility in company.....	302
Lidia Kłos: Ecological footprint as an indicator of sustainable consumption and production	313

Agnieszka Sobol: Ecoinnovations in municipal economy as a tool towards the policy of sustainable development – a case study of Bielsko-Biała city	322
--	-----

Part 4. Sustainable consumption

Robert Karaszewski, Małgorzata Gotowska, Grzegorz Hoppe, Anna Jakubczak: Corporate Social Responsibility and Consumers Social Responsibility – case study	333
Robert Karaszewski, Anna Jakubczak, Grzegorz Hoppe, Małgorzata Gotowska, Piotr Dudziński: The importance of Consumer Social Responsibility and Corporate Social Responsibility in sustainable development	342
Dariusz Kielczewski: Resource efficient economy and sustainable models of consumption.....	352
Monika Paradowska: Selected problems of creating sustainable consumer behaviour in individual transport.....	363
Irena Rumianowska: Eco-consumption as a condition for more effective use of natural resources and the awareness and behavior of Polish consumers	374
Sylwia Słupik: Determinants for the development of sustainable energy consumption in Poland	385

Ksymena Rosiek

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

PRZEDSIĘBIORSTWO SPOŁECZNE JAKO ODPOWIEDŹ NA WYZWANIA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Streszczenie: Dwie uzupełniające się koncepcje – rozwoju zrównoważonego i ekonomii społecznej traktowane są w literaturze naukowej w Polsce niemal zawsze rozdzielnie. Jednak przedsięwzięcia realizowane przez inicjatywy ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne, wpisują się wprost w cele rozwoju zrównoważonego w sferze osiągania celów zarówno społecznych, jak i środowiskowych. Cele i zadania zawarte w tych dwóch koncepcjach wydają się nierozzerwalnie połączone. Inicjatywy te cechuje też duża innowacyjność w mobilizowaniu zasobów (pracy, surowców) i dostrzeganiu szans rozwojowych w najmniej oczekiwanych dziedzinach. Celem artykułu jest próba odniesienia rozwiniętych w literaturze rozważań na temat powiązania inicjatyw ekonomii społecznej z celami rozwoju zrównoważonego (zwłaszcza w zakresie oszczędzania zasobów środowiska) do warunków polskich. Autorka wskazuje na specyfikę inicjatyw podejmowanych w Polsce, wynikającą zarówno z prawnych, jak i społecznych uwarunkowań w naszym kraju.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, ekoprzedsiębiorczość społeczna, rozwój zrównoważony, włączenie społeczne.

DOI: 10.15611/pn.2013.318.25

1. Wstęp

Dwie uzupełniające się koncepcje – rozwoju zrównoważonego i ekonomii społecznej¹ – traktowane są w literaturze naukowej w Polsce niemal zawsze rozdzielnie. Jednak przedsięwzięcia realizowane przez organizacje ekonomii społecznej wpisują się bezpośrednio w cele rozwoju zrównoważonego w sferze osiągania celów zarówno społecznych, jak i środowiskowych. Obserwuje się to zwłaszcza od momentu przyjęcia celów milenijnych oraz unijnej strategii Europa 2020: strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecz-

¹ Autorka, znając kontrowersje wobec wykorzystania obu terminów w języku polskim, pomija ich prezentowanie i przyjmuje termin rozwój zrównoważony za *sustainable development* oraz ekonomia społeczna za *social economy*.

nemu. Cele i zadania podkreślane w tych dwóch koncepcjach wydają się nierozdzielnie połączone.

Od czasu raportu Gro Harlem Brundtland (1987) rozwój zrównoważony stał się globalnym celem, zaakceptowanym przez społeczność świata w 1992 roku na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro. Jednakże górnolotne cele muszą być osiągnięte na poziomie lokalnym. Oceny osiągnięcia celów Agendy 21 były niezadowolające i przyjęte cele milenijne (Millennium Development Goals) miały przyspieszyć i zapewnić wdrażanie zasad rozwoju zrównoważonego w skali globu. Wszystkie raporty podkreślają jednak, że grupy defaworyzowane, a zwłaszcza dotknięte ubóstwem, w najmniejszym stopniu partycypują w pozytywnych skutkach zmian [*World Development Report ... 2004; Globalne Partnerstwo dla Rozwoju ... 2012; Raport o Milenijnych Celach Rozwoju ... 2012*]. Redystrybucja zarówno bezpośredniego wsparcia, jak i pozytywnych skutków zmian w skali regionalnej jest bowiem nierównomierna. Wskazuje się, że lokalne inicjatywy, dostosowane do potrzeb ludności i ich możliwości działania, są jednym z najlepszych rozwiązań mogących poprawić sytuację najuboższych, ale też wpłynąć na poprawę jakości środowiska. Organizacje zaliczane do ekonomii społecznej łączą w sobie wszystkie cechy umożliwiające osiągnięcie celów rozwoju zrównoważonego na poziomie mikroaktywności lokalnej. Ich podstawową zaletą jest pobudzanie przedsiębiorczości, lecz przy ukierunkowaniu na zaspokajanie potrzeb zewnętrznych (względem podmiotu gospodarującego) interesariuszy, takich jak społeczność lokalna i środowisko. Przedsięwzięcia te charakteryzują się również dużą innowacyjnością w mobilizowaniu zasobów (pracy, surowców) i dostrzeganiu szans rozwojowych w najmniej oczekiwanych dziedzinach.

Specyfiką tych przedsięwzięć jest to, że są dostosowane do potrzeb lokalnych, a więc często wymykają się standaryzacji i klasyfikacji – co utrudnia ich badanie i porównania międzynarodowe. Niemniej jednak takie próby, a przynajmniej próby opisu podejmowanych przedsięwzięć i pomiaru ich skutków, są podejmowane.

Celem artykułu jest próba odniesienia rozwiniętych w literaturze rozważań na temat powiązania organizacji ekonomii społecznej z celami rozwoju zrównoważonego (zwłaszcza w zakresie oszczędzania zasobów środowiska) do warunków polskich. Autorka wskazuje na specyfikę przedsięwzięć podejmowanych w Polsce wynikających zarówno z nieścistości prawnych, jak i społecznych uwarunkowań w naszym kraju.

Wiele wniosków zawartych w opracowaniu jest skutkiem uczestnictwa autorki w badaniach: „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej” oraz „Zintegrowany system wsparcia ekonomii społecznej”, finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego.

2. Przedsiębiorstwo społeczne czy ekoprzedsiębiorstwo

Nie ma jednego modelu przedsięwzięć ekonomii społecznej, podobnie jak nie ma jednego przepisu na osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju. Skuteczność realizacji zadań w obu dziedzinach zależy nie tylko od tła prawnego w danym kraju,

ale również od tradycji zakorzenionych w społeczeństwie, np. modelu rodziny i jego zmian, jakości i rozbudowania struktur społecznych, skłonności do tworzenia sieci, samodyscypliny i przedsiębiorczości. Na przykład ugruntowana pozycja rodziny wielopokoleniowej i silne więzy społeczne mogą sprzyjać powstawaniu i akceptacji przedsiębiorstw społecznych (jak np. w niektórych rejonach Włoch). Z drugiej strony jasne i klarowne przepisy prawa, wprowadzone na stosunkowo wczesnym etapie rozwoju sektora ekonomii społecznej, mogą wpływać na profesjonalizację podejmowanych w jego ramach przedsięwzięć i tworzenie dojrzałych przedsiębiorstw społecznych (jak w Wielkiej Brytanii), a w konsekwencji również rozwiniętych systemów pomiaru generowanych skutków (i ich wyceny). Wydaje się, że ani jeden, ani drugi czynnik nie zadziałał w Polsce. Mimo to przedsięwzięcia (i przedsiębiorstwa)² ekonomii społecznej (ES), w tym te oparte na działalności związanej ze środowiskiem, w Polsce powstają. Jednak nieuporządkowany status prawny oraz odczuwalny brak przyzwolenia społecznego na działalność zarobkową organizacji *non-profit* powodują duże trudności w klasyfikacji, podmiotów ES oraz badaniu skutków społecznych (nie mówiąc o środowiskowych) ich działalności. Ten wątek zostanie rozwinięty w ostatniej części artykułu.

Jak zdefiniować przedsiębiorstwo społeczne? W Europie, ze względu na dużą różnorodność form przedsiębiorczości społecznej w różnych krajach, definiuje się je poprzez cechy, jakie powinno spełniać przedsiębiorstwo społeczne. Najbardziej popularne są tzw. kryteria EMES [Defourny 2005, s. 45-65]:

- 1) ciągła działalność w zakresie produkcji dóbr i/lub usług,
- 2) wysoki stopień niezależności,
- 3) podejmowanie ryzyka ekonomicznego na znaczącym poziomie,
- 4) minimalny poziom zatrudnienia za wynagrodzeniem,
- 5) ograniczenie dystrybucji zysków,
- 6) wyraźnie określony cel służenia wspólnocie,
- 7) inicjatywa wychodząca od grupy obywateli,
- 8) moc decyzyjna, która nie jest oparta na własności kapitału,
- 9) dynamika oparta na uczestnictwie, obejmująca poszczególne strony, których dotyczy działalność.

Pierwsze pięć kryteriów odnosi się do ekonomicznych aspektów działalności przedsiębiorstwa, a kolejne cztery do społecznych. Nie ma tu miejsca na szczegółowe omawianie tych kryteriów w odniesieniu do Polski, jednak należy zaznaczyć,

² Autorka konsekwentnie używa w artykule terminów inicjatywy i przedsięwzięcia ekonomii społecznej w odróżnieniu od przedsiębiorstw społecznych. Wynika to z przekonania autorki (popartego prowadzonymi badaniami), iż tych drugich jest w Polsce znacznie mniej i nie każde przedsięwzięcie ES generujące środki finansowe jest przedsiębiorstwem społecznym. Ponadto w systemie prawnym w Polsce dyskusyjne jest istnienie przedsiębiorstw *non-profit*. Literatura obcojęzyczna operuje terminem przedsiębiorstwo społeczne i przedsiębiorczość społeczna, zgodnie z istniejącymi regulacjami prawnymi dopuszczającymi istnienie takich podmiotów.

że zasadnicza część podmiotów badanych w kierunku przedsiębiorczości społecznej w Polsce nie spełnia większości z nich.

W literaturze przedmiotu za oceanem również trwa dyskusja nad definiowaniem przedsiębiorstwa społecznego, a w jednym z głównych nurtów określa się je zadaniowo jako „innowacyjne zastosowanie środków w znajdowaniu i wykorzystaniu możliwości zaspokajania potrzeb społecznych z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju” [Desa, Kotha 2010]. Najważniejszą cechą odróżniającą przedsiębiorstwa ES od tradycyjnych komercyjnych przedsiębiorstw jest przy tym zaspokojenie potrzeb społecznych.

Mimo że w krajach o dłuższej tradycji współczesnych przedsięwzięć ES można znaleźć wiele cech i zasad wyróżniania przedsiębiorstw społecznych, nadal nie ma zgody co do nazewnictwa i podziału tych podmiotów. Postawić można bowiem pytania, czym różni się mały przedsiębiorca od przedsiębiorcy społecznego, a ten z kolei od ekoprzedsiębiorcy.

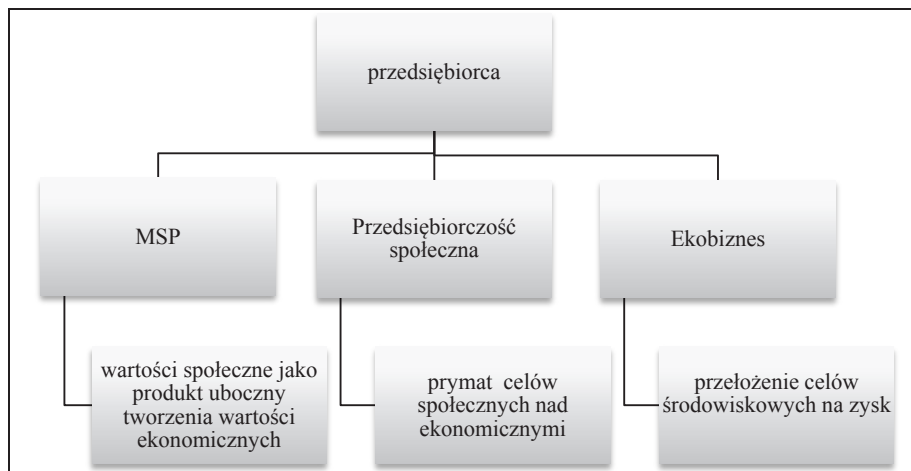
Niektórzy autorzy wyróżniają w grupie przedsiębiorstw społecznych grupę ekoprzedsiębiorstw, wyróżniając ich specyficzne cechy, lecz podkreślając jednocześnie, że nie ma to służyć tworzeniu barier czy tworzeniu oddzielnego „bytu”. Jako cechy specyficzne podają oni bliższą korelację z rynkiem i przyzwolenie na generowanie zysku (działalność *for-profit*) [Hockerts 2010, s. 225 i nast.]. Inni z kolei wskazują na wyraźnie odmienne cele ekobiznesu i przedsiębiorstw społecznych, które jednakowoż mogą się spotkać. Właśnie ta druga koncepcja wydaje się bardziej przejrzysta. Na rysunku 1 zaprezentowano główne cele, jakie przyświecają podmiotom w omawianych kategoriach, również tym zaliczanym do małych i średnich przedsiębiorstw (MSP). Motywacja przedsiębiorcy z tej ostatniej grupy opiera się na chęci osiągnięcia zysku ekonomicznego (wewnętrzna), cele społeczne (tworzenie miejsc pracy) osiągane są niejako przy okazji dążenia do celu głównego. Ta grupa jest oczywiście bardzo różnorodna i wśród MSP znaleźć można przedsiębiorstwa o bardzo agresywnym sposobie działania i traktujące pracowników przedmiotowo, jak i takie, w których szanuje się pracownika i szczeni wieloletnim zatrudnieniem tych samych osób (stabilne miejsca pracy, niedyskryminacja ze względu na wiek). Wielu małych i średnich przedsiębiorców uwzględnia w swej strategii cele środowiskowe, zwłaszcza gdy przekładają się na zmniejszenie kosztów (oszczędność energii, papieru, surowców) lub poprawę wizerunku. Odmierna sytuacja występuje w przypadku przedsiębiorcy społecznego, gdzie główną motywacją do podejmowania działań są czynniki społeczne, a prowadzenie działalności jest jedynie narzędziem w ich realizacji. Taka sytuacja ma miejsce, gdy głównym celem działania podmiotu jest integracja zawodowa lub tworzenie stabilnych miejsc pracy dla osób wykluczonych (niepełnosprawnych fizycznie lub psychicznie, długotrwale bezrobotnych, z grup podwyższonego ryzyka utraty pracy, opuszczających zakłady karne itp.). Możliwa jest tu również sytuacja, gdy podmiot prowadzący działalność np. z zakresu reintegracji zawodowej, „po godzinach” udostępnia odpłatnie maszyny, urządzenia lub pomieszczenia, a zarobione środki przeznacza na cele społeczne (reintegrację

zawodową) – choć budzi ona więcej kontrowersji. Przedsiębiorcy społeczni starają się godzić niejednokrotnie sprzeczne interesy różnych interesariuszy (motywacja zewnętrzna).

Ostatnia wyróżniona w tym podziale grupa to ekoprzedsiębiorcy, a główną motywacją ich działania jest przełożenie celów środowiskowych na cele biznesowe, tzn. prowadzenie działalności w pełni komercyjnej, która jednakże powoduje zmniejszenie oddziaływania na środowisko. Cechą wymaganą w tym wypadku jest wysoka innowacyjność podejmowanych przedsięwzięć.

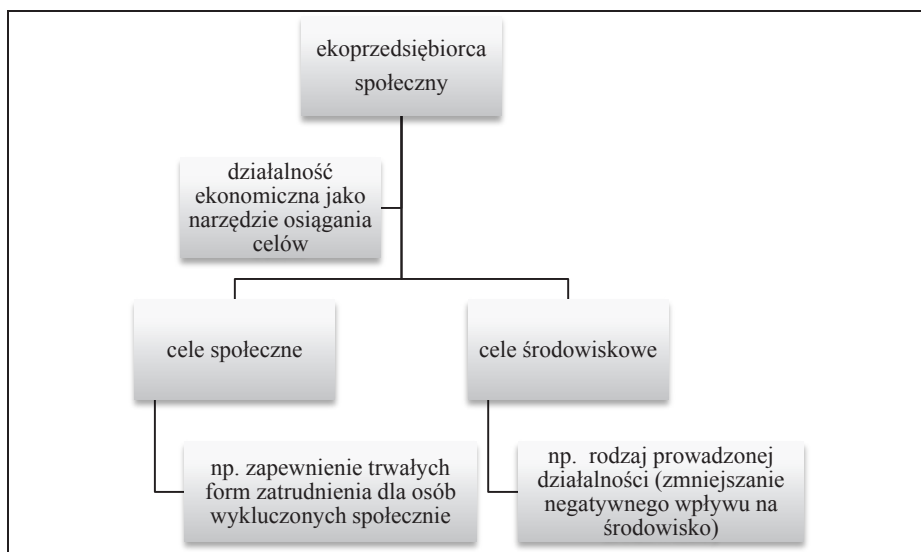
Niektórzy autorzy wskazują, że muszą być to podmioty „zmieniające system, oddane społeczeństwu i przełomowo innowacyjne” [Isaak 1997, s. 80-90], a więc ekoprzedsiębiorcy stają się w takim ujęciu podgrupą przedsiębiorców społecznych; wydaje się jednak, że nie zawsze te cechy idą w parze. Innymi słowy, działalność ekoprzedsiębiorcy może wynikać z misji społecznej i wówczas jest podmiotem ES, ale nie musi – i wówczas bliżej mu do przedsięwzięć komercyjnych. Tę pierwszą sytuację zaprezentowano na rys. 2 – i z punktu widzenia tego opracowania jest to najbardziej interesująca grupa podmiotów.

To, co w teorii wydaje się proste, w praktyce często jest bardzo skomplikowane. Przyporządkowanie poszczególnych przedsiębiorstw do wskazanych kategorii jest bardzo trudne, gdyż nie ma jednoznacznych i klarownych kryteriów. W rzeczywistości o rozróżnieniu poszczególnych kategorii decyduje motywacja do podejmowanych działań i misja – a i jedna, i druga może ulegać zmianie w czasie cyklu życia organizacji.

Rys. 1. Cele determinujące działalność przedsiębiorcy społecznego i ekoprzedsiębiorcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Cliford, Dixon 2010, s. 231 i nast.].

Rys. 2. Ekoprzedsiębiorca społeczny

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Cliford, Dixon 2010, s. 231 i nast.].

3. Ekoprzedsiębiorczość społeczna w Polsce

Jak już wspomniano, w każdym kraju powstają specyficzne formy prowadzenia działalności gospodarczej w sektorze ekonomii społecznej. Wczesne uregulowanie prawne zdecydowanie wpływa na krystalizację i transparentność sektora. W Polsce nie ma przepisów dotyczących przedsiębiorstw społecznych, stosowna ustawa jest od kilku lat opracowywana, a obecnie procedowana. Jednakże wiele podmiotów sektora ES podejmuje działalność gospodarczą (lub zarobkową). Pierwszy problem pojawia się w samej definicji działalności gospodarczej, gdyż główne kryteria ją określające to:

- zarobkowy cel działania,
- charakter zorganizowany (w zgodzie z przepisami prawa, np. forma prawna),
- ciągłość wykonywania działalności [Strzyczkowski 2011, s. 221].

Zarobkowy cel działania wyklucza więc powstanie przedsiębiorstwa działającego nie dla zysku (przedsiębiorstwa społecznego)³. Brak klarownych przepisów prawnych hamuje rozwój przedsiębiorstw społecznych. W Polsce wytworzył się w związku

³ W Polsce na podstawie orzeczenia Sądu Najwyższego interpretuje się tę cechę tak, że działalnością gospodarczą może być aktywność gospodarcza z zamiarem osiągnięcia zysku na rzecz osób trzecich lub z zamiarem przekazania na cele statutowe lub może być kwalifikowana jako działalność gospodarcza na podstawie innych przepisów prawnych [Strzyczkowski 2011, s. 224, ust. 433].

z tym specyficzny model tworzenia przedsiębiorstw społecznych, gdzie organizacja *non-profit* (np. fundacja, stowarzyszenie) zakłada spółkę prawa handlowego prowadzącą działalność gospodarczą, z której całość zysku transferowana jest do organizacji macierzystej i przekazana na cele społeczne. Taka hybryda jest jednak sprzeczna z kryteriami EMES, czyli zgodnie z tą klasyfikacją podmioty takie nie są zaliczane do przedsiębiorstw społecznych. Ostatecznie na podstawie orzecznictwa Sądu Najwyższego dopuszcza się formę przedsiębiorstwa *non-profit*, choć budzi to ciągle duże wątpliwości, a tym samym rzuca cień na tę formę prowadzenia działalności.

Inna forma prowadzenia działalności przynoszącej przychody to prowadzenie jej przez organizacje pozarządowe (*non-governmental organizations* – NGO) na podstawie zapisów ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie⁴ w postaci statutowej odpłatnej działalności pożytku publicznego lub działalności gospodarczej. Ta pierwsza forma jest wybierana częściej, ale ma marginalne znaczenie, jeżeli chodzi o udział w przychodach podmiotu. Ideałem jest, gdy dotacje (transfery lub ulgi podatkowe) nie przekraczają 10% rocznego budżetu. W większości podmiotów w Polsce badanych w kierunku przedsiębiorczości społecznej sytuacja jest natomiast taka, że dotacje zazwyczaj przekraczają 10% rocznego budżetu.

Właśnie z faktu, że wiele inicjatyw ES ma swój rodowód w działalności NGO, wynikają pewne trudności. Wiele przedsięwzięć prowadzonych jako odpłatna statutowa działalność pożytku publicznego trudno uznać za przedsiębiorstwa społeczne – skala działalności jest zbyt mała. Podobnie ma się sprawa z centrami integracji społecznej i warsztatami terapii zajęciowej. W zasadzie jedyną „czystą” formą przedsiębiorstw społecznych są spółdzielnie społeczne, jednak wiele z nich nie powstałoby, a nawet nie działałoby bez wsparcia innych organizacji.

Przechodząc do ekoprzedsiębiorczości społecznej, należy podkreślić, że przedsięwzięcia sektora ES są predysponowane do podejmowania działań w zakresie ochrony środowiska, gdyż – zwłaszcza w dziedzinie odpadów i produkcji zdrowej żywności – są to przedsięwzięcia wymagające pracochłonnych działań i mają charakter najczęściej lokalny. Spostrzeżenie to potwierdzają międzynarodowe analizy, wskazując obszary najczęstszych aktywności ekoprzedsiębiorstw społecznych, a są to:

- zbiórka, segregacja, odzysk i recykling odpadów (komunalnych, ale również mebli, sprzętu AGD, ubrań, mebli biurowych, telefonów),
- tworzenie i utrzymywanie zieleni miejskiej
- rewitalizacja zdegradowanych obszarów, zwłaszcza miejskich,
- zmniejszenie konsumpcji energii i produkcji odpadów poprzez akcje edukacyjne i informacyjne [Clarence, Noya 2007].

Podkreślić należy, że jak wszystkie inne podmioty gospodarcze, przedsiębiorstwa ES oddziałują na środowisko poprzez swoją zwykłą działalność, ale nie tylko. Oddziałują one na środowisko w trojaki sposób:

⁴ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, DzU 2010, nr 234, poz.1536 z późn. zm.

1) prowadząc działalność bezpośrednio, wpływają na środowisko (jak wszystkie inne podmioty gospodarcze i gospodarstwa domowe), poprzez zużywanie wody, energii, papieru, produkowanie odpadów i ścieków;

2) wybierając przedmiot działalności:

- aktywności związane z ochroną środowiska (recykling, utylizacja),
- aktywności „bliskie” środowisku (produkcja żywności, dbanie o zielenie miejską);

3) podejmując działalność edukacyjną i zajmując się ochroną zasobów środowiska:

- jako podstawową działalność (prowadzenie aktywnej działalności, akcji, badań, gromadzenie i publikacja informacji o stanie środowiska, branie udziału w debacie publicznej, reprezentacja w niektórych organach administracji),
- jako działalność dodatkową (promowanie określonych zasad wśród interesariuszy) [Rosiek 2012, s. 200].

Dzięki realizowaniu swej misji mogą zmniejszać negatywne oddziaływanie wynikające z normalnej działalności.

Należałoby teraz wskazać na podmioty wpisujące się w schemat ekoprzedsiębiorców społecznych. Sztandarowym przykładem jest zbiór organizacji znanych jako EKON (Stowarzyszenie Niepełnosprawni dla Środowiska EKON, stowarzyszenie będące założycielem spółki prawa handlowego), które zajmuje się zbiórką i segregacją odpadów komunalnych, dając pracę osobom niepełnosprawnym psychicznie (pracownicy zbierający odpady nazywani są ekomrówkami). Inny przykład to wspólnoty bezdomnych EMAUS, które zbierają stare meble i sprzęt AGD, remontują je i odsprzedają, z jednej strony zmniejszając strumień odpadów trafiający na wysypiska, z drugiej ucząc zawodu i pomagając wychodzić z bezdomności osobom dotkniętym tym problemem. Bank Drugiej Ręki odbiera zużyty sprzęt komputerowy od dużych przedsiębiorstw, wyposaża go w legalne oprogramowanie i przekazuje innym NGO. Lokalnie działa wielu producentów żywności (np. spółdzielnie społeczne), pojawiają się również pierwsze firmy zajmujące się pielęgnacją zieleni (choć można powiedzieć że są na etapie inkubacji). Są to tylko przykładowe podmioty, ale wskazują na fakt, że w wymienionych wcześniej obszarach podmioty ES mogą działać, osiągając równocześnie cele społeczne i środowiskowe.

Niemal każda z tych inicjatyw wymaga w Polsce wsparcia z zasobów publicznych, a to przez tańsze udostępnienie lokali, a to w formie dotacji. Najbardziej samodzielne są przedsiębiorstwa produkujące żywność, a najmniej – pielęgnujące zielenie, co jest dziwne, gdyż właśnie ta dziedzina jest najbardziej rozwinięta w innych krajach (np. Włochy, integracja zawodowa opuszczających więzienia). Wynikać to może z faktu, że takie podmioty nie mają dodatkowych preferencji przy przetargach publicznych, jak to bywa na Zachodzie. Ponadto specyfiką polskich przedsięwzięć i przedsiębiorstw ES jest ich niewielki rozmiar (poza kilkoma wyjątkami) i mała niezależność finansowa, podczas gdy na Zachodzie niektóre podmioty rozrastają się do tak dużych rozmiarów, że świadczą swoje usługi na zasadach franszyzy (np. Green Works, Wielka Brytania, renowacja i odsprzedawanie mebli biurowych).

Upatrując przyczyn takiego stanu rzeczy, należy wskazać na brak klarownych przepisów w tym zakresie, niską świadomość społeczną (niektóre podmioty ukrywają fakt, że zatrudniają osoby niepełnosprawne umysłowo lub byłych więźniów), ograniczone zaangażowanie władz publicznych we wspieraniu takich inicjatyw, a nawet monitoring.

4. Podsumowanie

Patrząc na cele milenijne i strategię Europa 2020, można z łatwością wskazać, w które cele wpisują się ekoprzedsiębiorcy społeczni. Są to cele związane z lepszym wykorzystaniem posiadanych zasobów środowiska oraz wszystkie cele społeczne związane z tworzeniem lepszych miejsc pracy oraz włączeniem społecznym (*social inclusion*). W Polsce powstaje wiele organizacji zaliczanych do ekonomii społecznej i coraz więcej z nich można nazwać przedsiębiorstwem społecznym (czyli takim podmiotem, dla którego przychód z prowadzonej działalności zarobkowej jest decydujący o przetrwaniu). Istnieją dwie grupy czynników wpływające w zasadniczy sposób na funkcjonowanie tych podmiotów – system regulacji prawnych w tym zakresie oraz tło społeczne, przy czym te dwa obszary wpływają dodatkowo na siebie nawzajem.

Nie ma przepisów regulujących tworzenie, finansowanie i wspieranie przedsiębiorstw społecznych. Co więcej, tworzenie przedsiębiorstw *non-profit* jest „wprost” niezgodne z polskim prawem. Na podstawie wcześniejszych interpretacji Sądu Najwyższego dopuszcza się powstawanie spółek prawa handlowego transferujących zyski na rzecz organizacji założycielskiej z przeznaczeniem na cele społeczne. Z drugiej strony niektóre organizacje stworzyły tak skomplikowane powiązania kilku lub kilkunastu podmiotów (fundacji, stowarzyszeń spółek prawa handlowego), że trudno o przejrzystość finansową. Jest to zdecydowanie negatywny skutek opóźnień legislacyjnych (we Włoszech ustawa z 2000 roku, ale regionalne rozwiązania są wdrażane od ok. 1985 roku). Nawet wprowadzenie ustawy o przedsiębiorstwie publicznym nie „wyprostuje” zaszłości. Ponadto taka niejasna sytuacja rzuca cień na przedsiębiorstwa społeczne, a więc brak regulacji wzmacnia nieufność społeczeństwa do podmiotów prowadzących działalność gospodarczą nie dla zysku założycieli.

Pogarsza to i tak już nie najlepszą sytuację w kwestii społecznego stosunku do takich przedsięwzięć. Dopóki organizacja sprzedaje prace plastyczne swoich podopiecznych – jej działalność zarobkowa jest akceptowana, w momencie gdy chce świadczyć usługi na otwartym rynku, akceptacja społeczna maleje. Dlatego wiele przedsiębiorstw ukrywa swoje społeczne korzenie.

Oba czynniki pogarszają warunki i opóźniają rozwój przedsiębiorstw społecznych. Doświadczenia innych krajów – takich jak Wielka Brytania i Włochy, ale i – co może dziwić – Stanów Zjednoczonych uczą, że klarowny system warunków do stania się przedsiębiorstwem społecznym oraz narzędzia oceny efektów społecznych i środowiskowych, pozwalające je wycenić w pieniądzu – sprzyjają rozwojowi przedsiębiorstw

społecznych, ich transparentności, a tym samym wzrostowi zaufania społecznego. Pewne kroki zostały już podjęte, ale niezbędne są zmiany drastyczne. Wymagają one również zmian w systemie świadczeń usług społecznych.

Literatura

- Clarence E., Noya A. (red.), *The Social Economy: building Inclusive Economies*, OECD, United Nations, New York 2007.
- Defourny J., *Przedsiębiorstwo społeczne w poszerzonej Europie: koncepcja i Rzeczywistość*. [w:] *Ekonomia społeczna – Kraków 2004*, „II Europejska Konferencja Ekonomii Społecznej – Materiały”, Ministerstwo Polityki Społecznej oraz Związek Lustracyjny Spółdzielni Pracy, Warszawa 2005.
- Desa G., Kotha S., *Własność, misja i środowisko: analiza badawcza ewolucji przedsięwzięć wykonywanych osiągnięcia technologiczne do rozwiązywania problemów społecznych*, [w:] *Współczesna polityka społeczna – Przedsiębiorczość społeczna*, red. J. Mair, J. Robinson, K. Hockerts, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2010.
- Globalne Partnerstwo dla Rozwoju: Urzeczywistnienie Retoryki, Raport Grupy Zadaniowej ds. Zaległości, http://www.unic.un.org.pl/mdg_gap/.
- Hockerts K., *Ekoprzedsiębiorczość: Nowe pole badawcze?*, [w:] *Współczesna polityka społeczna – Przedsiębiorczość społeczna*, red. J. Mair, J. Robinson, K. Hockerts, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP Warszawa 2010.
- Isaak R., *Globalization and Green Entrepreneurship*, “Greener Management International” 1997, no 18.
- Raport o Milenijnych Celach Rozwoju (2012), (2012 Millennium Development Goals Report), <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2012/English2012.pdf> [dostęp: 10.09.2012].
- Rosiek K., *Ekonomia społeczna a ochrona środowiska*, [w:] *Wokół ekonomii społecznej*, red. M. Frączek, J. Hausner, S. Mazur, UEK-MSAP, Kraków 2012.
- Strzyczkowski K., *Prawo gospodarcze publiczne*, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, DzU 2010, nr 234, poz.1536 z późn. zm.
- Realizacja Milenijnych Celów Rozwoju (2012 r.), http://www.unic.un.org.pl/mdg_gap/ [dostęp: 10.09.2012].
- World Development Report 2004. Making Service Work for Poor People, World Bank, Oxford University Press, Washington 2004, <http://www.unic.un.org.pl/aktualnosci.php?news=2185&wid=18> [dostęp: 10.09.2012].

SOCIAL ENTERPRISES AS A RESPONSE TO THE CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: Two complementary concepts of sustainable development and social economy are almost always discussed separately in the Polish scientific literature. However, projects conducted by the initiatives of social economy, including social enterprises, contribute directly to the objectives of sustainable development in the field of achieving both social and environmental objectives. Aims and tasks included in these two concepts seem to be inseparable. These initiatives are characterised by high innovation in mobilising resources (work, mate-

rials) and in identifying development opportunities in the least expected fields. The aim of the article is to relate the literature discussions on the relationship of social economy initiatives with sustainable development objectives (especially in the range of environment resources saving) to Polish conditions. The author shows the specificity of initiatives undertaken in Poland, resulting from both legal and social factors in our country.

Słowa kluczowe: social economy, social eco-entrepreneurship, sustainable development, social inclusion.